

Ελληνική Εταιρεία

Φαινομενολογικής-Υπαρξιακής Ανάλυσης και Ψυχοθεραπείας

(Hellenic Society of Daseinsanalysis)

Εκπαιδευτικό Σεμινάριο 2015-2015

Α Ένότητα

(5/11, 19/11, 3/12, 17/12)

(Εισηγητής: Θανάσης Γεωργιάς)

Η Υγεία, η Νόσος και η Φαινομενολογική Ακρόαση

*Εκείνο που σκοντάφτει
στο κενό
που ραγίζει
λέει: εγώ
βγάζει φύλλα
ανθίζει.
(Γιάννης Ρίτσος, Χάρτινα)*

Στην πρώτη συνάντηση (5/11) συζητήσαμε το κείμενο του Anthony Stadlen “Why I am not a health professional”. Σε αυτό επισημαίνει ότι: «...*Η αληθινή θεραπεία είναι πάντα υπαρξιακή. Αυτό σημαίνει ότι[...] συνοδεύει και διευκολύνει το υπαρξιακό αίτημα του άλλου για αυτό-εξερεύνηση. Ένα τέτοιο αίτημα εμπεριέχει την επανεξέταση της ζωής του και των αποφάσεών του σχετικά με το πώς να ζει. Είναι αδύνατον να πει κανείς εκ των προτέρων που μπορεί να οδηγήσει ένα τέτοιο αίτημα. Μπορεί να βελτιώσει την υγεία, αλλά μπορεί επίσης να είναι επικίνδυνη γι’ αυτήν. Η ψυχοθεραπεία δεν είναι ένα επάγγελμα υγείας.[...] Στην υπαρξιακή ψυχοθεραπεία που εξασκώ, δεν προϋποθέτω ότι η υγεία του πελάτη είναι η πρωταρχική στόχευση. Η ψυχοθεραπεία που ασκώ δεν είναι μέρος της ιατρικής ούτε μια ειδικότητα επικουρική της ιατρικής. Ποιο είναι λοιπόν το θέμα και η στόχευσή της; Βοηθώ τους πελάτες να ξεκαθαρίσουν πως ζουν, πως θέλουν να ζουν και πώς να ζουν όπως το θέλουν. Αυτό είναι ερώτημα ηθικής (κατοίκησης) που εξυπακούεται όταν έρχονται σ’ εμένα». Όταν ο Stadlen λέει εδώ ότι η θεραπεία που εξασκεί δεν είναι ένα επάγγελμα που υπάγεται στις επιστήμες της υγείας, εννοεί την υγεία όπως μας είναι γνωστή και κατανοητή μέσα από το τρέχον οντικό-φυσικοεπιστημονικό βλέμμα. Η σύγχρονη επιστήμη της υγείας βασίζεται στο βιοϊατρικό μοντέλο και στις προ-παραδοχές του. Σε αυτές συμπεριλαμβάνεται ο δυϊσμός σωματικού-ψυχικού, όπου το ψυχικό και το σωματικό αντιμετωπίζονται ως ξεχωριστές οντότητες και μπορούν να επισκευαστούν*

όπως μια μηχανή. Σε αυτή την οπτική οι γιατροί δρουν ως μηχανικοί. Η θεραπεία είναι αναγωγική, καθώς εστιάζει στα αίτια (βιολογικά, ενδοψυχικά, οικογενειακά, κοινωνιολογικά κλπ) που, στη βάση μιας εξηγητικής θεωρίας, βρίσκονται πίσω από το παρατηρούμενο φαινόμενο και το προκαλούν.

Σταθήκαμε επίσης στη φράση του «*Η αληθινή θεραπεία είναι πάντα υπαρξιακή*». Θα μπορούσαμε να κατανοήσουμε καλύτερα αυτήν την πρόταση αν έχουμε στο νου μας την ανθρώπινη ύπαρξη ως *ex-istence*. Η ύπαρξη δηλαδή, όχι ως εξ αρχής δεδομένη και προδιαγεγραμμένη, αλλά ως κάτι που γίνεται μέσα από τη διαρκή κίνηση (έκσταση) των αναφορών της. Η ύπαρξη δια-μορφώνεται και αποκτά ταυτότητα, στο βαθμό που δια-μορφώνεται «κόσμος». Ο άνθρωπος «έχει» (οφείλει) να πραγματώνει την ύπαρξή του, δηλαδή να πραγματώνει «κόσμους». Δεν μπορεί να απεμπλακεί από αυτό το «χρέος», ενέχεται σε αυτό και σε αυτό συνίσταται η πρωταρχική «ενοχή» του. Το μη δεδομένο της πραγμάτωσης της ύπαρξής του δημιουργεί αβεβαιότητα και άγχος. Από αυτό «προστατεύεται» ο άνθρωπος με το να αφήνεται στις έτοιμες νόρμες και βεβαιότητες «των πολλών», δηλαδή στην αναυθεντικότητα του «*das man*» που αδυνατεί να αναλάβει την ιδιαιτερότητά του και την ευθύνη της πραγμάτωσης της δικής του ύπαρξης. Ίσως ένας τρόπος «αναυθεντικότητας» του θεραπευτή, είναι το άφημα στις έτοιμες νόρμες του σύγχρονου βιοϊατρικού-φυσικοεπιστημονικού μοντέλου της ψυχικής υγείας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο θεραπευτής, απαλλάσσεται από την αβεβαιότητα και το άγχος της θεραπευτικής πράξης καθώς στηρίζεται στις έτοιμες πλατφόρμες και οδηγίες που του εξασφαλίζει το βιοϊατρικό του μοντέλο. Φτάνει να γίνεται ένας τεχνίτης που δεν σκέφτεται [Heidegger: η επιστήμη δεν σκέφτεται] αλλά εφαρμόζει μηχανικά έτοιμες φόρμες και οδηγίες.

Στη δεύτερη συνάντηση (19/11), ξεκινήσαμε με το ακόλουθο απόσπασμα από τα **Zollikon Seminars** [σελ. 200-201 ελλ. Μτφρ.]: «*Ζούμε σε μια εποχή παράξενη, αλλόκοτη, ζοφερή. Όσο ιλιγγιωδέστερα αυξάνεται το πλήθος των πληροφοριών, τόσο αποφασιστικότερα εξαπλώνεται η τύφλωση και η τυφλότητα απέναντι στα φαινόμενα, ή ακόμα χειρότερα: Όσο η πληροφορία υπερβαίνει κάθε μέτρο, τόσο ελαττώνεται η δύναμη για τη διάγνωση ότι ο σύγχρονος στοχασμός τυφλώνεται όλο και περισσότερο καθιστάμενος υπολογισμός χωρίς όραση, ο οποίος δεν έχει παρά μία και μόνο ευκαιρία, να βασίζεται στο αποτέλεσμα, ενδεχομένως και στο πρωτάκουστο. Υπάρχουν ωστόσο ακόμη μερικοί που διαθέτουν την δύναμη να έχουν εμπειρία του ότι ο στοχασμός [Denken] δεν είναι υπολογισμός, αλλά ευχαριστία [Danken], καθ' όσον οφείλει τον εαυτό του, τουτέστιν παραμένει δεκτικά έκθετος στην κλήση και ομιλία της φανερότητας: είναι [υπάρχουν] όντα και όχι το Μηδέν. Μέσα από αυτό το «είναι», μιλά η άρρητη γλώσσα του Είναι και καλεί τον άνθρωπο, του οποίου η τιμητική διάκριση και η κινδύνευση συνίσταται στο να είναι ποικιλοτρόπως ανοικτός στα όντα ως όντα*».

Λέγεται εδώ ότι η τύφλωση και η τυφλότητα απέναντι στα φαινόμενα χαρακτηρίζει την εποχή μας ως «*μια εποχή παράξενη, αλλόκοτη, ζοφερή*», όπου «...ο σύγχρονος στοχασμός τυφλώνεται όλο και περισσότερο καθιστάμενος υπολογισμός χωρίς όραση, ο

οποίος δεν έχει παρά μία και μόνο ευκαιρία, να βασίζεται στο αποτέλεσμα, ενδεχομένως και στο πρωτάκουστο». Ίσως, το σύγχρονο βιοϊατρικό μοντέλο των επιστημών της υγείας από το οποίο ήθελε τόσο πολύ να διαφοροποιηθεί ο Anthony Stadlen, βρίσκεται σε μια τέτοιου τύπου τύφλωση!

Τι σημαίνει όμως το να παραμένει κανείς «..δεκτικά έκθετος στην κλήση και ομιλία της φανερότητας» μέσα από την οποία «...μιλά η άρρητη γλώσσα του Είναι και καλεί τον άνθρωπο»;

Ως προς αυτά τα ερωτήματα, σταθήκαμε στη σχετική υποσημείωση του Δημήτρη Υφαντή (Z.S. σελ.201): «*Η φανέρωση στον άνθρωπο του Είναι [Sein], έτσι δε και των όντων ως όντων δεν είναι έργο του ανθρώπου, αλλά εκπορεύεται από το ίδιο το Είναι, το οποίο, ωστόσο, «χρειάζεται» για τη φανέρωσή του τον άνθρωπο. Με τη θέση του αυτή ο Heidegger εγκαταλείπει κατά τρόπο ριζικό και αποφασιστικό το πλαίσιο της νεωτεροχρονικής φιλοσοφίας της υποκειμενικότητας. Η ορισμένη και μερική κάθε φορά φανέρωση του Είναι η προερχόμενη από αυτό το ίδιο συνεπάγεται πως το ανθρώπινο Dasein και η γνώση του έχουν χαρακτήρα **ριζικά περατό και ιστορικό**. Ο άνθρωπος ως το μόνο επί της Γης ον που είναι ανοικτό προς το Είναι, έχει μάλιστα την ουσία του σ' αυτήν ακριβώς την ανοικτότητα, δέχεται την «κλήση» που τούτο του απευθύνει, «ανταποκρίνεται σε αυτή και συσχετίζεται με τα όντα όπως του φανερώνονται χάρη στη κλήση και την δική του ανταπόκριση. Η δε φανέρωση του Είναι των όντων γίνεται στη γλώσσα, πρωτίστως με τον στοχασμό και την ποίηση. Υπ' αυτήν την έννοια, ο στοχασμός [Denken] συνιστά ευγνωμοσύνη [Danken]. Ο δε κίνδυνος που διατρέχει εδώ ο άνθρωπος είναι να στραφεί αποκλειστικά στα όντα που φανερώνονται χάρη στην (μερική) ακρυπτότητα, την «αλήθεια» του Είναι λησμονώντας το ίδιο το Είναι. Τούτο είναι κατά τον Heidegger το πεπρωμένο της Μεταφυσικής, από τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη μέχρι τον Nietzsche και την σύγχρονη επιστήμη και τεχνική. Πρόκειται εδώ για το από ορισμένης άποψης ανάλογο αυτού που στο Είναι και Χρόνος καλείται «καταπίπτει και ενδίδει στον κόσμο» (Verfallen an die Welt).*

Σε αυτή την οπτική ο ανθρώπινος ψυχισμός θεωρείται (γίνεται ορατός) μέσα από το οντολογικό επίπεδο το οποίο χαρακτηρίζει τον άνθρωπο ως Dasein. Ο άνθρωπος ως το μόνο επί της Γης ον που είναι ανοικτό (da) προς το Είναι, δέχεται την «κλήση» που τού απευθύνεται και χάρη στη κλήση και την δική του ανταπόκριση *συμβαίνει* Είναι. Dasein σημαίνει: η ανοικτότητα (da) στην οποία μπορεί να εμφανίζεται Είναι (sein). Το Είναι εμφανίζεται ως «κόσμος» (δηλαδή ένα πλέγμα αλληλονοσηματοδοτήσεων, αλληλοσυσχετίσεων και αλληλοπαραπομπών) και γι' αυτό ο άνθρωπος ως ανοικτότητα του Είναι, είναι πάντα «εν-τω-κόσμω-είναι», δηλαδή ανοικτότητα. «κόσμου». Η κάθε ανοικτότητα είναι την ίδια στιγμή κλειστότητα. Μας κλείνει μέσα στα όρια της διανοικτότητάς της.

Και όλα αυτά πως σχετίζονται με την εννόηση της υγείας και της νόσου; Ο Heidegger, στα Z.S. (σελίδα 148 και 199 της ελληνικής έκδοσης και 151-2 και 164-5 της αγγλικής έκδοσης) προσδιορίζει ρητά τη νόσο ως κλειστότητα και ως περιορισμό. Σε τι συνίσταται όμως αυτή η κλειστότητα και πως μπορούμε να την κατανοήσουμε;

Δεν είπαμε παραπάνω ότι κάθε κλειστότητα είναι ανοικτότητα και το ανάποδο; Για παράδειγμα ο περιορισμός «κόσμου» που έρχεται όταν τυφλώνεται κανείς από αρρώστια ή από ατύχημα και χάνει την όρασή του, δεν διανοίγει άλλες πιθανές δυνατότητες «κόσμου» (πχ. διά μέσου της όξυνσης της ακοής, της όσφρησης, της αφής κλπ); Πως και με ποια κριτήρια εδώ θα προσδιορίσουμε τη μια διανοικτότητα/κλειστότητα «κόσμου» ως υγιή και την άλλη ως νοσηρή; Δεν ελλοχεύει ο κίνδυνος για έναν κανονιστικό-αυταρχικό προσδιορισμό της ανοικτότητας και άρα της υγείας; [Σημ: πρόκειται για ένα κίνδυνο τον οποίο ο Medard Boss δεν τον αποφεύγει πάντα] Ποιος είναι ο υγιής άνθρωπος;

Πράγματι, θα μπορούσαμε εδώ να σταθούμε αμήχανοι ωσάν να βρισκόμαστε μπροστά σε μια πρώτου μεγέθους αντίφαση, αν δεν είχαμε κατανοήσει ότι **η ανοικτότητα ή κλειστότητα δεν αφορά το οντικό επίπεδο αλλά το οντολογικό**. Το θέμα μας δηλαδή δεν είναι η όσο το δυνατόν ευρύτερη και πληρέστερη πρόσληψη των ερεθισμάτων του κόσμου, ούτε η όσο το δυνατόν πληρέστερη πραγμάτωση των δυνατοτήτων μας, αλλά η ανοικτότητα εκείνη που αφ-ορά το Είναι του φαινομένου. Η ανοικτότητα δηλαδή προς τις αφανείς πλευρές του φαινομένου, εκείνες που το συγκροτούν ως τέτοιο και τις οποίες τείνει κανείς να παραβλέπει και να προσπερνάει. Η Daseinsanalysis υπογραμμίζει την ανάγκη η θεραπεία να σταθεί, να αφουγκραστεί την κλήση που της απευθύνεται, να δει και να συνομιλήσει με το αφανές, πέρα από τα έτοιμα εξηγητικά σχήματα που μας προσπορίζουν οι έτοιμες θεωρητικές κατασκευές.

Παραμένει όμως η απορία: Ακόμα και αν μπορούσαμε να απαλλαγούμε από όλες τις θεωρίες και όλα τα μοντέλα σκέψης, δεν θα μπορούσαμε να απαλλαγούμε από τις έτοιμες προδιαμορφώσεις και προπαραδοχές που συγκροτούν την ύπαρξή μας (ήδη ως σωματικότητα ή ως mood ή ως γλώσσα) από τότε που γεννηθήκαμε –ή ακόμα καλύτερα- ήδη πριν γεννηθούμε. Μήπως, επί της ουσίας, η ανοικτότητα προς τα φαινόμενα την οποία επαγγέλεται η Φαινομενολογία είναι ένας μύθος και μια απατηλή ψευδαίσθηση;

Στην τρίτη συνάντηση (3/12), συζητήσαμε για τη σχέση της φαινομενολογίας με τη θεωρία και τη συχνά εκφραζόμενη επίκληση-ευχή για ένα «καθαρό» φαινομενολογικό βλέμμα πέρα από θεωρίες. Επιχειρήσαμε επίσης (με την βοήθεια της περιγραφής ενός περιστατικού από την ομιλία της Uta Jaenicke στο συνέδριο που οργάνωσε η εταιρεία μας τον Σεπτέμβριο), μια επι-στροφή στο φαινομενολογικό βλέμμα που αφ-ορά την ανθρώπινη εμπειρία και στις εμφανείς αλλά και στις αφανείς πλευρές της. Το αφανές της εμπειρίας μας αφορά το Είναι της εμπειρίας μας, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται και είναι η εμπειρία μας, καθώς η ύπαρξή μας εκ-τείνεται (ex-istance) προς την πραγμάτωσή της (έχω να είμαι η ύπαρξή μου και αυτό σημαίνει την «οντολογική αβεβαιότητα»).

Σχετικά με τη σχέση φαινομενολογίας και θεωρίας και σχετικά με το αφανές της ανθρώπινης εμπειρίας, μελετήσαμε και σχολιάσαμε το κείμενο **«Σχετικά με τη**

φαινομενολογική προσέγγιση στην ψυχοθεραπεία» (ομιλία στην ομοσπονδία των Συστημικών Εταιρειών ΕΛΕΣΥΘ που δόθηκε στις 29/11). [το κείμενο επισυνάπτεται]

Σε αυτό το κείμενο υπογραμμίζεται: «...Στη Φαινομενολογική προσέγγιση ασφαλώς υπάρχει θεωρία, καθώς δεν γίνεται χωρίς θεωρία! Η θεωρία είναι –όπως υποδεικνύει η ίδια η λέξη- ο τρόπος να βλέπει κανείς τα πράγματα. Πάντα κάπως γίνονται αισθητά, κάπως προσλαμβάνονται τα πράγματα, πάντα μέσα από ένα βλέμμα γίνονται ορατά, και, με αυτή την έννοια, μέσα από μια θεωρία». «...αν δεν γίνεται εφικτό να παραιτηθούμε ολωσδιόλου από τη θεωρία, τότε υπάρχει η δυνατότητα για μια θεωρία που θα μας προσέφερε απόλυτη-καθαρή πρόσληψη και θέαση των πραγμάτων; Ναι, αν θα ήταν δυνατόν η παρουσία των πραγμάτων να ακινητοποιηθεί σε μια άχρονη κατάσταση! Το γεγονός όμως ότι η παρουσία (το Είναι) χρονίζει, δηλαδή ότι τα πράγματα τα ίδια μας προς-εγγίζουν και αλλιώς, προσδι-ορίζει κάθε φορά τα όρια του βλέμματός μας».

Σχετικά με τη δυνατότητα πλήρους-καθαρής και απόλυτα ελεύθερης πρόσληψης του φαινομένου, είναι διαφωτιστικό το σχόλιο που κάνει ο Heidegger στα Zollikon Seminars, απαντώντας στον Medard Boss. Εκεί ο Boss τον εγκυβανεί λέγοντας ότι αντίθετα με τη σκέψη του Heidegger σχετικά με τον ρόλο του ανθρώπου ως «φύλακα του ξέφωτου» [ποιμένας του Είναι], «...Στην Ινδική σκέψη, δεν χρειάζεται ένας φύλακας [φρουρός] για το ξέφωτο. Το ξέφωτο υπάρχει από μόνο του και για τον εαυτό του. Κατά βάση, στη πραγματικότητα, δεν υπάρχει παρά μόνον η διαύγηση από και για τον εαυτό της. Ο άνθρωπος δεν είναι πλήρως ενήμερος για την δική του αληθινή, εκδιπλούμενη ουσία, δηλαδή την απόλυτη διαύγειά του, καθότι η όρασή του είναι μάλλον συσκοτισμένη (θολή) . Έτσι, το πραγματικό νόημα του *Da-sein* έγκειται στην επανάκτηση της πλήρους γνώσης, της εκδιπλούμενης παρουσίας του ως διαύγειας (ξέφωτου)». [Z.S. p 176-180 της αγγλικής μετάφρασης]

Λέει δηλαδή εδώ ο Medard Boss ότι το ξέφωτο της αλήθειας υπάρχει από μόνο του [με ένα απόλυτο και άχρονο τρόπο;] πέρα και έξω από τον άνθρωπο, χωρίς να χρειάζεται την ανθρώπινη διαμεσολάβηση. Αυτό βεβαίως αντίκειται στη σκέψη του Heidegger, για τον οποίο το Είναι «συμβαίνει» στη συνομιλία με τον άνθρωπο (ως το *Da* του *Sein*). Ο Medard Boss λέει επί πλέον ότι ο άνθρωπος χάνει την απόλυτη διαύγειά του, καθότι η όρασή του μπορεί να είναι συσκοτισμένη. Σε αυτήν την κατεύθυνση βλέπει βέβαια ο Boss το θέμα της νόσου.

Η μεταξύ τους συνομιλία εξελίσσεται ως ακολούθως:

M.H. Αντιθέτως, είναι πολύ σημαντικό για μένα το ότι το ανθρώπινο ον είναι ένα ανθρώπινο ον. Στην Ινδική σκέψη, η έμφαση δίδεται στην «εγκατάλειψη» της ανθρωπινότητας [*Entmenschlichung*] με την έννοια της μεταμόρφωσης του εαυτού του *Da-sein* σε καθαρή διαύγεια [του Είναι] ...

Η περατότητα του ανθρώπου όμως, συνεπάγεται ότι δεν μπορεί να βιώσει το Είναι ως πληρότητα, να βιώσει αυτό που ήδη υπήρξε ή αυτό που πρόκειται να υπάρξει σαν μια άμεση παρουσία. Δεν μπορεί να βιώσει την παρουσία του Είναι στην πλήρη

παροντικότητα. Στην Χριστιανική θρησκεία αυτό επιφυλάσσεται μόνο για τον Θεό. Όλος ο διαλογισμός των Ινδών, δεν θέλει τίποτ' άλλο από το να αποκτήσει αυτήν την εμπειρία της παροντικότητας, να πραγματώσει αυτήν την άνοδο στην παροντικότητα, μέσα στην οποία συναιρούνται παρελθόν και μέλλον σε ένα ακίνητο παρόν.

Η περατότητα, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι είναι ο αντίστροφος δρόμος. Είναι η εμπειρία της παρουσίας των όντων στους τρεις χρονικούς τρόπους, παρελθόν, παρόν και μέλλον. Δεν πρόκειται να μιλήσω περισσότερο για την περατότητα τώρα, αλλά θα ήθελα να πω ότι ο πλούτος της ανθρώπινης ύπαρξης συνίσταται ακριβώς στο ότι δεν περιορίζεται στην απλή παρουσία μιας σειράς από «τώρα».

M.B. Λοιπόν, ως προς τι, η αντίληψη της ουσίας των όντων κατά Heidegger, είναι πιο επαρκής από αυτή των Ινδών που δεν χρειάζονται έναν φύλακα του ζέφωτου; Γι' αυτούς η ανάδυση (Brahman) του ζέφωτου, υφίσταται από μόνη της. Φωτίζει τον εαυτό της και ό,τι άλλο αναδύεται μέσα της. Είναι ανεξάρτητη από κάθε όν που θα χρειαζόταν σαν φύλακας και τοποτηρητής του ζέφωτου.

M.H. Εκκινώ από το Da-sein και από την κατανόηση του τού Είναι, και περιορίζω τον εαυτό μου σε αυτό που μπορεί να βιωθεί άμεσα. Έτσι, δεν μου χρειάζεται να ισχυρισθώ τίποτα για ένα ζέφωτο από μόνο του. Επίσης, δεν μου χρειάζεται να ερμηνεύσω το ανθρώπινο όν σαν μια απλή εκδήλωση του ζέφωτου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, το «εν-τω-κοσμω-είναι» και το «ίστασθαι στην διάλυση του είναι», σαν διακριτά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου όντος, θα γινόταν χωρίς νόημα. Πάνω απ' όλα, η ως άνω σύλληψη της Ινδικής ενόρασης, δεν μπορεί να περιληφθεί στη δική μου σκέψη. [Z.S. p 176-180 της αγγλικής μετάφρασης]

Στο κείμενο «Σχετικά με τη φαινομενολογική προσέγγιση στην ψυχοθεραπεία» που προαναφέρθηκε, λέγεται επίσης σε ότι αφορά τη σχέση Φαινομενολογίας και θεωρίας: «...Με αυτή την έννοια, η Φαινομενολογία δεν είναι ένα κίνημα διαμαρτυρίας απέναντι στη θεωρία -είναι απέναντι στη προσπάθεια υπαγωγής και επεξήγησης των φαινομένων στους όρους θεωρητικών κατασκευών. **Η θεωρητικοποίηση `στη φαινομενολογική προσέγγιση είναι άλλου είδους και επιτελεί μια άλλη λειτουργία.** Δεν πρόκειται τόσο για το ότι προτείνει άλλες, νέες και διαφορετικές έννοιες, αλλά, περισσότερο, για το ότι προτείνει ένα νέο τρόπο πρόσληψης των εννοιών. Οι έννοιες λειτουργούν ως **οδοδείκτες** που δείχνουν στην ίδια την εμπειρία (Formal Indication). Οι θεωρητικές έννοιες και η εμπειρία βρίσκονται σε ένα αμοιβαίο παιχνίδισμα. Το νόημα των φαινομενολογικών εννοιών (και η αξία τους) βρίσκεται σε αυτό που δείχνουν, δεν βρίσκεται σε θεωρητικούς συλλογισμούς και προσδιορισμούς που απορρέουν από εξηγητικά μοντέλα και θεωρητικές κατασκευές. Η φαινομενολογική θεραπεία είναι πάνω απ' όλα, μια σχέση, μια αλληλεπίδραση μεταξύ δυο ανθρώπων. Μια αλληλεπίδραση που δεν είναι θεωρητική, ούτε απλή ανταλλαγή λέξεων και ιδεών. Εμπλέκει την ολότητα της ζωντανής παρουσίας τους και συχνά (και ως επί το πλείστον) έχει υπόγεια και άρρητη διαδρομή. **Μέσα από τις λέξεις**

υπερβαίνει τις λέξεις, δείχνοντας πέρα από τις λέξεις, προς το άρρητο της εμπειρίας. Ο Heidegger επαναλαμβάνει στην «Επιστολή για τον Ανθρωπισμό» ότι πρέπει να ξεκόψουμε από τα δεσμά της γραμματικής για να σκεφτόμαστε. Η γραμματική στην οποία αναφέρεται είναι η λογική του λόγου και της θεωρίας ως κανόνας. Οι θεραπείες φαινομενολογικής κατεύθυνσης δεν αποτυπώνουν αλήθειες που ο θεραπευτής έχει συλλάβει και αποφασίζει να ανακοινώσει, αλλά αποτελούν αλληλεπιδράσεις που υποσημαίνουν δρόμους, δυνατότητες και προοπτικές, αποτυπώνοντας μια πορεία αναζήτησης που βρίσκεται διαρκώς καθοδόν. Η Φαινομενολογία επιχειρεί να ανταποκριθεί στη ζωντανή εμπειρία με ένα τρόπο που να αρμόζει σε αυτή την ίδια την εμπειρία. Ένα τρόπο όπου οι σημασιολογικές και προσδιοριστικές οριοθετήσεις ξεθωιάζουν για να αφήσουν θέση στον «ποιητικό» λόγο.

Στην τέταρτη συνάντηση (17/12) συνεχίστηκε η συζήτηση πάνω στη θεματική που αναπτύχθηκε στη προηγούμενη συνάντηση, με βοηθό ένα απόσπασμα από κείμενο της Alice Holzhey. Επίσης, συνεχίστηκε η διερώτηση σχετικά με το «αφανές» της ανθρώπινης εμπειρίας.

A) Since its founding fathers Ludwig Binswanger und Medard Boss Daseinsanalysis is usually connected with *phenomenology*. The phenomenologic slogan "To the things themselves" (*Zu den Sachen*) is used as a maxim to withhold from all interpretations which - according to Boss - lead away from the things themselves. When Boss criticised hermeneutics he had especially the psychoanalytic interpretations guided by a mechanistic concept of the psychic apparatus in mind. But Boss did not look for a better, a less biased interpretation of the human being and its neurotic suffering because he judged all interpretations as constructions covering up the things themselves. Instead he believed in the possibility of an immediate intuition of the essence of the things. In other words: Boss had a deep mistrust in hermeneutics and an even deeper faith in phenomenology understood as immediate intuition. This faith in immediate intuition is based on the conviction that the essence of the things is never hidden, but shows itself. Boss never got tired of assuring that you have nothing else to do other than just to look closely at the things themselves to grasp their *essence*. Of course Boss knew that this ability to "see" the essence of things is not easy to gain, that it needs an open mind, freed from all the prevailing psychological theories. But he did not doubt the possibility to reach this very status of an unbiassed openness to the things themselves.

Heidegger gave in his main work *Being and Time* a philosophical theory of hermeneutics, which has paved the way for postmodern philosophy. Whoever is acquainted with the famous chapter 7 of *Being and Time* about "The phenomenological method of investigation", will remember Heidegger's statements that "the meaning of phenomenological description as a method lies in *interpretation*", and that "the phenomenology of Dasein is a hermeneutic in the primordial signification of this word, where it designates this business of interpreting"

(BT 61f.; 37). We may ask now why Boss sets phenomenology and hermeneutics in opposition whereas Heidegger states that in the field of human existence phenomenology is necessarily hermeneutic because the existential phenomena are "hidden" and show themselves only 'in disguise' (BT 60; 35). [Απόσπασμα από το κείμενο της Alice Holzhey "What defines the daseinsanalytic process?" στο "JOURNAL OF THE SOCIETY FOR EXISTENTIAL ANALYSIS 8.1" σελίδα 93]

B) Αν η Ερμηνευτική Φαινομενολογία είναι πρωτίστως «φαινομενολογία του αφανούς» σε τι συνίσταται το αφανές της εμπειρίας μας και πως μπορούμε να το κατανοήσουμε χωρίς καταφυγή σε αναγωγικά-εξηγητικά μοντέλα και θεωρητικές κατασκευές;

Ίσως θα μας βοηθούσε αν τη παραπάνω διερώτηση την κατευθύνουμε σε τρεις άξονες που αφορούν τις τρεις διαστάσεις του χρόνου:

- 1) το «αφανές» της εμπειρίας μου σχετικά με το «ότι είμαι» (*The "I-Am" Experience*) –η διάσταση του παρόντος.
- 2) το αφανές της εμπειρίας μου σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο συγκροτείται και είναι η εμπειρία μου ως «κόσμος» -η διάσταση του παρελθόντος.
- 3) το αφανές της εμπειρίας μου σχετικά με την κλήση που μου απευθύνεται και ως προς την οποία έχω να ανταποκριθώ –η διάσταση του μέλλοντος.

1) Το ότι Είμαι. *The "I-Am" Experience* (Rollo May et al., 1958)

The realization of one's being—"I am now living and I could take my life"—can have a salutary effect on a patient. "The idea of suicide has saved many lives," said Nietzsche. The human being will be victimized by circumstances and other people until he or she is able to realize, "I am the one living, experiencing. I choose my own being."

It is not easy to define *being* because in our society we often subordinate the sense of being to our economic status or the external type of life that we lead. A person is known (and knows self) not as a being or a self, but as a ticket seller in the subway, a grocer, a professor, a vice president of AT&T, or as whatever his or her economic function may be. This loss of the sense of being is related to mass collectivist trends and widespread conformist tendencies in our culture.

Existential therapy endeavors to be this "deeper and more discerning" type of therapy. A patient, the daughter of a prostitute, had been an illegitimate child and had been brought up by relatives. She said:

I remember walking that day under the elevated tracks in a slum area, feeling the thought, *I am an illegitimate child*. I recall the sweat pouring forth in my anguish in trying to accept that fact. Then I understood what it must feel like to accept "I am a Negro in the midst of privileged whites," or "I am blind in

the midst of people who see.” Later on that night I woke up and it came to me this way, “I accept the fact that I am an illegitimate child.” But “I am not a child anymore.” So it is “I am illegitimate.” That is not so either. “I was born illegitimate.” Then what is left? What is left is this, “I Am.” This act of contact and acceptance with “I am,” once gotten hold of, gave me the experience “Since I Am, I have the right to be.” (May et al., 1958)

This “I-Am” experience is not in itself a solution to an individual’s problems. It is, rather, the *precondition* for the solution. The patient in the preceding example spent some two years thereafter working through specific psychological problems, which she was able to do on the basis of her experience of being.

This experience of being points also to the experience of *not being*, or nothingness. Nonbeing is illustrated in the threat of death, or destructive hostility, severe incapacitating anxiety, or critical sickness. The threat of nonbeing is present in greater or lesser intensity at all times. When we cross the street while looking both ways to guard against being struck by an automobile, when someone makes a remark that disparages us, or when we go into an examination ill-prepared—all of these represent the threat of nonbeing.

The “I-Am” experience, or the experience of being, is known in existential therapy as an *ontological* experience. This word comes from two Greek words, *ontis* meaning “to be” and *logical* meaning “the science of.” Thus it is the “science of being.” The term *ontological* is valuable in existential psychotherapy.

2) Ο τρόπος με τον οποίο είμαι, δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο είναι συγκροτημένος ο «κόσμος» μου. Κάθε φορά βρίσκω τον εαυτό μου ήδη «ερριμμένο» σε έναν «κόσμο». Το ότι ο άνθρωπος είναι πάντα «εν-τω-κόσμω-είναι» σημαίνει ότι είναι πάντα ένα πλέγμα αναφορών, μια συνεκτική-δομική ενότητα σημασιοδοτημένων σχέσεων. Είναι ένα αρθρωμένο πλαίσιο παραπομπών και συσχετίσεων. Ο «κόσμος», δεν ταυτίζεται με αυτό που κοινώς και πολύ ασαφώς εννοούμε ως κόσμο, δεν είναι ο γνωστός μας κόσμος, ούτε και το Da-sein υπάρχει μέσα σε αυτόν όπως, για παράδειγμα, το νερόμέσα σε ένα ποτήρι. Δεν πρόκειται για ένα σύνολο όντων που προϋπάρχουν, ένα ουδέτερο άθροισμα πραγμάτων, που κάποια στιγμή συνθέτουν τον «κόσμο», αλλά αντίθετα τα όντα ερμηνεύονται (κι έτσι αποκτούν μια συγκεκριμένη μορφή, παρουσία και σημασία) ξεκινώντας από τον προσδιορισμό και την τοποθέτησή τους σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, τον «κόσμο». Η παρουσία δεν αφορά μεμονωμένα πράγματα ή καταστάσεις, αλλά πάντοτε έναν «κόσμο» που παρουσιάζεται κατ’ αρχήν στο πλαίσιο της καθημερινής και από κοινού τριβής με τα πράγματα. Το να υπάρχω, σημαίνει να υπάρχω εντός του «κόσμου» της καθημερινής μου ζωής, στη συγκεκριμένη καθημερινή μου «βιοτική πραγματικότητα». Η ύπαρξή μου «συμβαίνει» κατ’ αρχήν στις εμπειρίες της καθημερινότητας και στις σχέσεις μου με τους άλλους.

3) Η κλήση να είμαι (το αφανές της κλήσης):

Τι είναι αυτό που μας επιτρέπει να συνειδητοποιήσουμε την προ-κατάληψη και την προ-κατανόηση στην οποία ήδη βρισκόμαστε; Τι μας σπρώχνει σε μια συνομιλία με τον «κόσμο» στον οποίο ήδη κατοικούμε; Πως συμβαίνει και η προ-κατάληψή μας και ο «κόσμος» μας (δηλαδή η ίδια η ύπαρξή μας) που συνήθως διαλανθάνουν της προσοχής μας ή εκλαμβάνονται ως κάτι δεδομένο και αυτονόητο, ξεκινούν κάποια στιγμή να μας γίνονται θέμα και να μας κάνουν να απορούμε και να αναρωτιόμαστε; Τι είναι αυτό που μας βγάζει από τη στατικότητα και την καθήλωση, γονιμοποιεί την ύπαρξή μας και της επιτρέπει να ζωντανεύει και να γίνεται έγχρονη;

Πρόκειται για την άρθρωση της ύπαρξής μας γύρω από την εξάρθρωση ή την έλλειψη, τη διαταραχή της κανονικότητας και την αδυνατότητα συγκρότησης οποιασδήποτε ταυτότητας ως ολότητας. Ο εκάστοτε «κόσμος» στον οποίο βρίσκουμε τον εαυτό μας εριμμένο, υφαίνεται στο έδαφος του παιχνιδίσματος Είναι/Μηδενός ως η αδυνατότητα μιας σταθερής πληρότητας και ως η (τραυματική συνήθως) κατάρρευση κάθε κανονικότητας. Όλη μας η ύπαρξη αφ-οράται από το Μηδέν/Είναι, καθώς αρθρώνεται και συγκροτείται γύρω από αυτό. Με αυτήν την έννοια, το ότι ο άνθρωπος βρίσκεται «εν-τω-κόσμω» θα πει ότι βρίσκεται «εν-τω-Μηδενί».

Ο Heidegger, στο «Τι είναι Μεταφυσική» λέει: “ *Only on the ground of the original revelation of the nothing can human existence approach and penetrate beings.[...] If in the ground of its essence Dasein were not transcending, which now means, if it were not in advance holding itself out into the nothing, then it could never be related to beings nor even to itself. Without the original revelation of the nothing, no selfhood and no freedom*”.

Τι σημαίνουν όλ' αυτά για τη θεραπεία;

Για την Daseinsanalysis, μια Φαινομενολογική-Υπαρξιακή ψυχοθεραπεία δεν μπορεί να αντιμετωπίσει, έναν άνθρωπο, μέσα από το σύγχρονο βιοϊατρικό μοντέλο σαν ένα απλό περιστατικό νεύρωσης, ψύχωσης, κατάθλιψης, ή μανίας, σαν ένα περιστατικό πρόσωπο και ανώνυμο, ξεκομμένο από τον «κόσμο» του. Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε έναν άνθρωπο αν δεν κατανοήσουμε τον «κόσμο» του, που σημαίνει, τον τρόπο της ύπαρξής του. Πρέπει να συνομιλήσουμε ξανά και ξανά μαζί του και όχι να ξεμπερδεύουμε βάζοντάς του μια ταμπέλα και κατηγοριοποιώντας τον σε μια κατηγορία. Να συνομιλήσουμε, να προσπαθήσουμε να τον κατανοήσουμε και τότε, φαινομενικά άσχετα και ασύνδετα μεταξύ τους συμπτώματα, αποκτούν νόημα και σύνδεση καθώς τοποθετούνται στον ορίζοντα νοήματος τού συγκεκριμένου «κόσμου» τού συγκεκριμένου ανθρώπου.

Όλο αυτό το ονομάζουμε «η οντολογική διάσταση της ανθρώπινης ύπαρξης». Δηλαδή ο τρόπος με τον οποίο συγκροτείται το είναι του ανθρώπου (η ανθρώπινη ύπαρξη). Σε αυτό το επίπεδο εντοπίζουμε εμείς αυτό που λέμε παθολογία: Όταν υπεισέρχεται στην εμπειρία μας ένα ξένο στοιχείο (έρχεται και μας βρίσκει κάτι -μια κλήση) που δεν συνάδει με τον τρόπο που είναι δομημένος ο «κόσμος» μας. Όταν ο τρόπος συγκρότησης της ύπαρξής μας δοκιμάζεται. Τότε βιώνουμε ανησυχία και

άγχος. Η άμυνα και το κλείσιμο ως προς αυτό, δημιουργούν συμπτώματολογία. Το να το αντέξουμε και να μπορέσουμε να συνομιλήσουμε με αυτό που μας συμβαίνει, μας διανοίγει σε μια νέα δημιουργικότητα της ύπαρξης. Μας διανοίγει στο εκ νέου αινιγματικό και μαγεμένο –στην έκ-σταση εμπρός στο καθημερινό, το φαινομενικά απλό και συνηθισμένο...!

Το να είμαι υγιής παραπέμπει σε ένα βαθύτερο επίπεδο από αυτό του «είμαι καλά» της καθημερινότητας. Παραπέμπει στο ότι μπορώ να υποδέχομαι τα σκοτάδια και την ανατάραξη που δημιουργεί η αποσταθεροποίηση των οικείων τρόπων του «κόσμου» μου, δηλαδή της ύπαρξής μου. Μπορώ να διανοίγομαι στην αποσταθεροποίηση και την διαταραχή και αυτό μου δίνει τη δυνατότητα για μια νέα συνομιλία –ενδεχομένως νέα νοήματα και νέα κατοίκηση. Σε αυτήν την οπτική, η διαταραχή και το πρόβλημα θα μπορούσαν να ιδωθούν όχι σαν αντίπαλος της υγείας αλλά, αντίθετα, σαν πυρηνικό συστατικό της. Η υγεία και η ασθένεια δεν συνιστούν κάτι το ριζικά διαφορετικό, αλλά περισσότερο πρόκειται για δυο τρόπους του ίδιου φαινομένου που αφορά την ανάδυση του οικείου μέσα από το ανοίκειο και όπου το ένα υπάρχει προς χάριν του άλλου. Πρόκειται για δυο τρόπους που χαρακτηρίζουν το άνοιγμα/κλείσιμο της ύπαρξής μας στο οντολογικό της επίπεδο.

Η έξοδος από την (οντολογική) κλειστότητα έρχεται μέσα από την αναγνώρισή της και τη συνομιλία μαζί της. Δηλαδή μέσα από την αναγνώριση του τρόπου με τον οποίο συγκροτείται και «είναι» ο «κόσμος» μας. Δεν είναι το θέμα να αποφανθούμε (εμείς ως ειδήμονες!) ότι ο «κόσμος» ενός ανθρώπου είναι ανοικτός ή κλειστός, αληθινός ή ψευδής, ελεύθερος ή ανελεύθερος, όσο το να τον βοηθήσουμε να αναγνωρίσει τον «κόσμο» στον οποίο ήδη ευρίσκεται, να αναρωτηθεί γι' αυτόν και να συνομιλήσει μαζί του. Σχολιάζοντας ο Heidegger ένα περιστατικό ψύχωσης, στα Zollikon Seminars, λέει: *In understanding hallucinations, one must not start with the distinction between "real" and "unreal", but rather with an inquiry into the character of the relationship to the world in which the patient is involved at any given time.* (Z.S. p 152)

Για την Daseinsanalysis η έξοδος από την οντολογική καθήλωση στην κλειστότητα ενός «κόσμου» (δηλαδή η υγεία), έρχεται μόνο μέσα από το ίδιο το φαινόμενο (τη διαταραχή, τη νόσο), στο βαθμό που θα γίνει εφικτό να αφουγκραστούμε τις αφανείς πλευρές του ίδιου του φαινομένου και να συνομιλήσουμε μαζί τους. Δεν έρχεται μέσα από την υιοθέτηση έτοιμων σχημάτων που έρχονται απ' έξω –είτε αφορά έτοιμες θεωρίες, είτε έτοιμες εμπειρίες άλλων. Αυτή η θεραπευτική στάση αφορά και την ατομική νόσο, αλλά και ό,τι θα ονομάζαμε νόσο του πολιτισμού μας –του μοντέρνου τεχνολογικού «κόσμου». Είναι χαρακτηριστικό το ακόλουθο απόσπασμα από τη συνέντευξη στο Spiegel:

“Η πεποίθησή μου είναι, πως μόνο από τον ίδιο χώρο, στον οποίο δημιουργήθηκε ο μοντέρνος τεχνολογικός κόσμος, μπορεί να προετοιμασθεί και μια (αντι-)στροφή, και πως δεν μπορεί να γίνει αυτό με την πρόσληψη του Ζεν-Βουδισμού και άλλων ανατολικών κοσμικών εμπειριών. Είναι αναγκαίο να γίνουν νέες σκέψεις για την

ευρωπαϊκή παράδοση και την νέα πρόσληψη της. Η σκέψη μεταβάλλεται μόνο με την σκέψη, που έχει την ίδια πηγή και προορισμό.” (Heidegger, από τη συνέντευξη στο Spiegel: Βλέπε επίσης στην ελληνική μετάφραση Κ. Γεμεντζή, σελίδα 62 εκδόσεις Εστία)

(Γιώργος Σεφέρης) **Θερινό Ηλιοστάσι Θ'**

*Μιλούσες για πράγματα που δεν τά 'βλεπαν
κι αυτοί γελούσαν.
Όμως να λάμνεις στο σκοτεινό ποταμό
πάνω νερά·
να πηγαίνεις στον αγνοημένο δρόμο
στα τυφλά, πεισματάρης
και να γυρεύεις λόγια ριζωμένα
σαν το πολύροζο λιόδεντρο -
άφησε κι ας γελούν.
Και να ποθείς να κατοικήσει κι ο άλλος κόσμος
στη σημερινή πνιγερή μοναξιά
στ' αφανισμένο τούτο παρόν -
άφησέ τους.
Ο θαλασσινός άνεμος κι η δροσιά της αυγής
υπάρχουν χωρίς να το ζητήσει κανένας.*

---

*Ένας άνθρωπος μόνος χαμογελάει μέσα στο σκοτάδι,
ίσως γιατί μπορεί να διακρίνει μέσα στο σκοτάδι,
ίσως γιατί μπορεί να διακρίνει το σκοτάδι.
(Γιάννης Ρίτσος, Νύξεις)*